

1. Organizační info, úvodem Osobnost žáka a psychohygiena učitel: vývojový kontext

PedF MU, podzim 2024

Mgr. Tomáš Kohoutek, Ph.D.

kohoutekt@ped.muni.cz

Katedra psychologie

„CO“, „PROČ“ a „JAK“ ve vývojové psychologii

■ CO

- Vymezení, hlavní témata
- Co budeme probírat a kdy

■ JAK

- Organizace výuky
- Ukončení předmětu
- Jak souvisí VPs s dalšími předměty společného základu

■ PROČ

- Otázka, kterou jsme kdysi často kladli a pak toho nechali. K čemu by nám to mělo být?
-

Jak: organizace

- Dle možností prezenční 😊, prosím sledujte i studijní materiály
 - Základní témata dle syllabu (aktualizovaný rozpis viz dále)
 - Zhruba 60 minut přednáška o vybraných tématech, pak lze diskutovat o vašich otázkách na základě výkladu i samostudia poskytnutých a doporučených materiálů
-

Jak: podmínky ukončení - zkouška

■ Varianty

■ Znalostní test

- je společný pro všechny, asi 15 otázek s výběrem i otevřených, online, min. úspěšnost 65 % (10 b), vychází z témat přednášek, čerpá z doporučené literatury
- K přípravě slouží i tzv. heslář – přehled pojmů, jmen a vymezených témat, která se mohou v testu

■ Pohovory o vybraných tématech a prezentace samostatné přípravy

- Pro zájemce, optimálně ve skupinách 6 – 7 lidí, lze i v předtermínech, zpravidla online
- Prosím stručnou přípravu: krátký popis tématu/otázky/problému, kterým se chcete věnovat, odkaz k probírané teorii
- **Varianty přípravy:** kazuistika, reflexe četby, filmu... (náměty v učebních materiálech)

Jak: přistupovat k VPs

■ Raději...

- ❑ v souvislostech než encyklopedicky
 - ❑ od konkrétního k obecnému
 - ❑ aktuálně než chronologicky
 - ❑ v dialogu než v monologu
 - ❑ scaffolding než látka
-

Co má hlas...

... a ráno chodí po čtyřech,
v poledne po dvou
a večer po třech?

Stará hádanka pochází z antického mýtu a napovídá, že klíčovou otázkou – otázkou života a smrti – je otázka rozdílů mezi různými etapami lidského života.

- ❑ Víte, kdo je na reliéfu vyobrazen?
 - ❑ Z kterého příběhu scéna pochází?
 - ❑ O čem příběh pojednává?
 - ❑ Kdo z modernějších psychologů se tímto mýtem inspiroval?
 - ❑ V kterých novějších pohádkách se s podobnou hádankou setkáme?
-

Základní literatura

■ **Učebnice**

- ❑ Thorová, K. (2015). **Vývojová psychologie. Proměny lidské psychiky od početí po smrt.** Praha: Portál.
- ❑ Langmeier, J., Krejčířová, D. (1998, 2006): **Vývojová psychologie.** Praha: Grada.
- ❑ Vágnerová, M. (2012): **Vývojová psychologie – dětství a dospívání.** Praha: Karolinum.
- ❑ Vágnerová, M. (2000): *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost a stáří.* Praha: Portál.

- **...a další** (*ukázky a odkazy budete mít k dispozici v učebních materiálech předmětu a v interaktivní osnově, stále nabývají na významu internetové zdroje – ve VPs pro pedagogy není příliš ostrá hranice mezi odbornými a populárními*)

Další zdroje informací

- **Odborné časopisy**

- Psychológia a patopsychologia dieťaťa, Pedagogika, Studia paedagogica, Orbis Scholae, Pedagogická orientace...

- **Populární zdroje**

- ...od Učitelských listů po denní tisk, diskusní fóra, organizace typu Centrum Locika...

- **Elektronické zdroje Studijní materiály** předmětu včetně **Interaktivní osnovy**

Proč tím zatěžovat (budoucí) učitele? (1)

- **Vývojový aspekt jako zvláštní a užitečný**
 - otázka „jak se k něčemu došlo“ může být klíčová
 - poznatky o psychickém vývoji jako klíčové pro porozumění psychologii učení, osobnosti, psychopatologii...;
 - specifické pojetí učení jako „přidaná hodnota“ vývojové psychologie k pedagogice; psychodidaktika, konstruktivistické pojetí výuky... staví na vývojové psychologii
- **Vědět, s kým máme tu čest**
 - porozumět specifikům vývojových období – projevům, potřebám... („dítě není malý dospělý“)
 - znát vývojové možnosti a typické problémy... nebo naopak nepodléhat obavám, nepatologizovat, co je normální
 - využívat možnosti, pracovat s vývojovými podmínkami, principy a devizami
 - Poradit si s anamnesticky významnými událostmi a podmínkami

= Mít přiměřený přístup

Proč tím zatěžovat (budoucí učitele)? (1)

■ Vývoj jako něco, co je nám blízkého

- všichni se vyvíjíme a máme i své vlastní „teorie“ a představy, které můžeme rovněž kultivovat a rozvíjet
- vývoji zpravidla „rozumíme“ lépe, než např. obecné psychologii, míváme své sklony a „osobní teorie“

■ Orientovat se v paletě názorů na vývoj, výchovu, vzdělávání

- nejen akademické názory, ale i dobové zažití či progresivní
- naučit se reflektovat vlastní východiska, argumentovat, odlišovat relevantní zdroje

= **Obecně kulturní/kultivující důvod:**

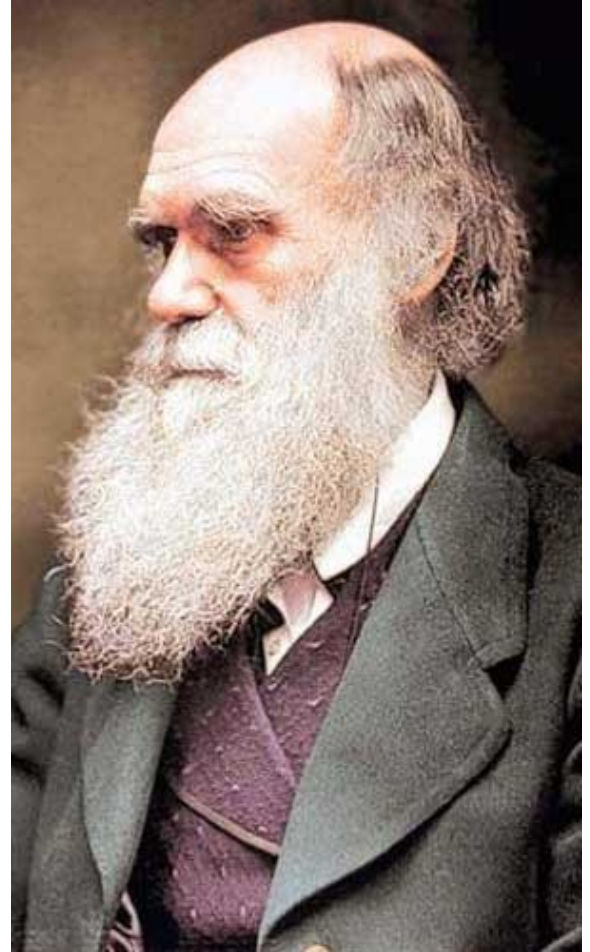
- povědomí o okolnostech vývoje, porozumění principům vývoje člověka jako součást profesní i lidské vybavenosti

Vztah psychologie a pedagogiky

- Pedagogické a (vývojově) psychologické přístupy často vzájemně korespondují
 - Sdílejí pohled na člověka (kritický, adorující přirozenost, respektující...), paradigmatické příklady, např.:
 - Asocianismus (později behaviorismus/reflexologie) a herbartismus
 - Humanistická psychologie a respektující přístup
 - Celostní a tvarová (gestalt), sociokulturní psychologie a konstruktivismus
-

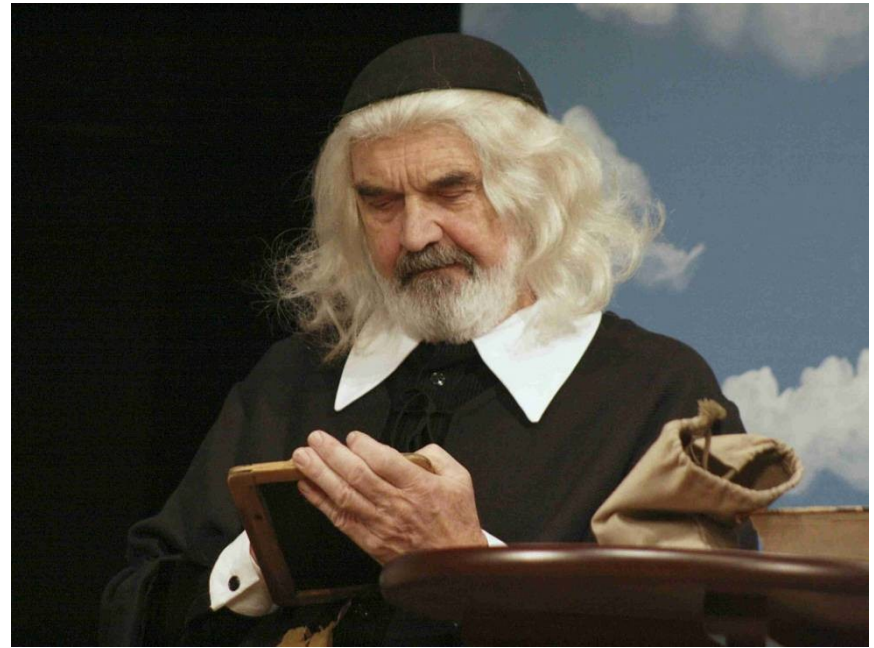
... „přidaná hodnota“

- renesanci zájmu o vývojové hledisko – „co slouží adaptaci/přežití a jak“ – přinesla v novověku evoluční biologie
- kořeny tehdy tradiční pedagogiky byly spíše normativní, než popisné – zaměřené na cíle, ne na proces



ale...

- Vývojový aspekt braly v potaz už starší pedagogické přístupy:
 - ▣ J. A. Komenský – periodizace vývojových fází jako „škol“



*Co stojí na obrázku?
Lze „důvěřovat vývoji“?
Které současné pedagogické přístupy to činí?*

... které ověse je v košíku.

V košíku jsou jablka.

V košíku jsou kůrky.

V košíku jsou jahody.

V košíku jsou meruňky.

V košíku jsou šišně.

... světli: Rozumí tomu jako koza petrželi.

5

Jak lze chápat vývoj...

- Fylogeneze
 - Antropogeneze
 - Kulturní geneze
 - **Ontogeneze** – typicky těžiště zájmu vývojové psychologie (předchozí lze však těžko pominout)
 - Aktuální geneze
-

Jak: Metody vývojové psychologie

- Přirozeně: pozorování, rozhovor; vývojové škály, testy schopností; analýza produktů; experimentální metody
- Anamnestický a katamnestický přístup; kazuistický přístup (případové studie)
- Výzkum: **longitudinální, průřezové a smíšené studie; dále**
 - **Srovnávací studie** jednovaječných dvojčat (s ohledem na vliv dědičnosti a prostředí)
 - Osoby v **extrémních vývojových podmínkách** (tzv. „vlčí děti“)

Jak – různá hlediska, oblasti vývoje

■ Biosociální vývoj

- tělesný vývoj a jeho podmínky

■ Kognitivní vývoj

- všechny poznávací procesy (zpracování informací, myšlení, rozhodování, učení)

■ Psychosociální vývoj

- způsoby prožívání osobnostních a sociálních charakteristik, rolí, vztahů a sociálních pozic
-

Jak je vývoj podmíněn - činitelé vývoje

- **Dědičnost:** nemusí se v průběhu vývoje pojevovat konstantně (větší vliv v počátečních a konečných fázích vývoje)
 - **Genotyp, fenotyp** (*genotyp + prostředí*)
 - **Prostředí :** ovlivňuje **povahu interakcí** s okolím, člověk musí projevit nějakou **aktivitu v procesu učení**
 - **Fyzické prostředí, sociokulturní prostředí**
- ## **socializační činitelé**
- společnost, kultura
 - aktuální sociální kontext
 - sociální vrstva, primární sociální skupina (např. rodina)
 - **životní události, zkušenosti**
(kohortová/generační zkušenost...)

Klíčový pojem současné vývojové psychologie: potřeby

- Potřeby jsou přirozené, liší se ve vývojových fázích, odrážejí individualitu (vnitřní)
 - Současně ale vyjadřují, že pro svůj vývoj něco *potřebujeme* z prostředí (vnější)
 - Téma nativistických, ale i interakcionistických přístupů, důležité téma humanistické psychologie (znáte Maslowovu „pyramidu“)
 - V rámci vývojové psychologie přinesli originální koncepci J. Langmeier a Z. Matějček
-

Základní vývojové potřeby (dle Z. Matějčka)

- určitého **množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů** – zrakových, sluchových, hmatových, pohybu, lidského kontaktu (tak, aby se dítě „naladilo“ na určitou úroveň aktivity a nebylo přitom podněťově „podvyživené“ ani přetížené)
- určité **stálosti, řádu a smyslu v podnětech** – „**smysluplného světa**“; umožňuje mj., aby se z přicházejících podnětů stávaly zkušenosti, poznatky a (pracovní) strategie; kdybychom všechno ve svém okolí vnímali jako dění nahodilé, výsledkem by byl chaos, nemožnost učit se – tato potřeba tedy umožňuje učení
- **prvotních citových a sociálních vztahů**, potřeba stabilního pozitivního vztahu k pečující osobě, opětování ze strany dalších dospělých – uspokojení přináší dítěti pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní uspořádání osobnosti (ad attachment – vnitřní pracovní modely), poskytuje zázemí pro vývoj ve všech oblastech
- **identity** – společenského uplatnění a společenské hodnoty; zdravé vědomí vlastního „já“ ; toto vědomí je podmínkou toho, aby si člověk mohl na životní dráze osvojit společenské role a stanovit si hodnotové cíle pro svá snažení
- **otevřené budoucnosti** - životní perspektivy, sdílené s pečujícími osobami – „bude nějaké (společné) zítřka“

□ [Z. Matějček o základních vývojových potřebách:
https://www.youtube.com/watch?v=7FVrwcAn9rQ](https://www.youtube.com/watch?v=7FVrwcAn9rQ)

Další aktuální přístupy k potřebám: Pesso-Boyden system

- 1) **potřeba místa**: že bude mít dost prostoru v mateřském lůně, v náruči rodičů, ve svém pokoji, mezi blízkými... že jimi bude radostně vítán v celé své individualitě takový, jaký je. S touto potřebou úzce souvisí v pozdějším dospělém životě schopnost cítit se doma, přesvědčení, že tu "jsem správně" a "nejsem mimo".
- 2) **potřeba ochrany**: nejprve před škodlivými vlivy ochrání mateřská děloha, po narození rodičovská náruč a záštita. Získává-li člověk včas zkušenost, že je chráněn, pro jeho další život to znamená pocit bezpečí a schopnost žít aktivně, bez přehnaného pocitu ohrožení.
- 3) **potřeba péče** a výživy: nejen jídlo a něžnost v doslovné podobě, ale i dostatek podnětů, kontaktů, vztahů. V pozdějším věku se k této potřebě řadí i informace, vzdělání, zájmy. Kdo je v tomto smyslu "dobře živen", má pocit plnosti, naplnění, nasycení. Netrpí přehnanými pocity prázdnoty.
- 4) **potřeba podpory**: konkrétní i symbolické. Podpora znamená konkrétně třeba být nesen, nebo moci se opřít, abych nespádl. Kdo je podporován, necítí se být na věci sám. Být podporován znamená rovněž být povzbuzován. Lidé, kteří mají z dětství bohatou zkušenost s dostatkem podpory, si ji dokáží v dospělém životě dobře zajistit. Mají energii a elán, necítí se slabí, bezmocně vydaní napospas okolnostem.
- 5) **potřeba hranic** – být limitován znamená něco v tom smyslu jako být definován, vědět, kdo jsem a kdo nejsem, odkud kam sahá můj vliv a kde začíná vliv druhých. Mít dobře zažitý limit znamená trochu paradoxně být schopen jít do věcí naplno, moci se do nich opřít beze strachu, že tím způsobím nějakou újmu sobě či druhým. Dobrý zážitek limitu mi mohou poskytnout rodiče, kteří mne zvládnou. Rodiče, kteří mají upřímnou radost z dětské živosti, rozpustilosti, z dětského zkoušení síly a experimentů, zároveň jsou ale v jednání a výchově pevní.

Další zdroje informací

- **Odborné časopisy**

- Psychológia a patopsychologia dieťaťa, Pedagogika, Studia paedagogica, Orbis Scholae, Pedagogická orientace...


- **Populární zdroje**

- ...od Učitelských listů po denní tisk

- **Elektronické zdroje** dostupné prostřednictvím knihovny PedF MU <http://www.ped.muni.cz/wlib/> (důležitá např. EBRARY Education); portál theses.cz (kvalifikační práce podle klíčových slov)

- Další odkazy viz *Informační služby* na webu PedF

- **Studijní materiály** předmětu

A ceramic sprouter with a lid, containing green sprouts. The sprouter is made of light brown ceramic and has a wooden handle on the lid. The lid is slightly ajar, revealing the green sprouts inside. The sprouter is sitting on a dark, speckled countertop. The text "Děkuji za pozornost!" is overlaid in the center of the image.

Děkuji za pozornost!